

Thomas Mann og havet – en citatmosaik v. Niels Bille Hansen og Morten Dyssel

Citat 1: Thomas Mann: *Lybæk som åndelig livsform* (1926)¹

Jeg må nævne *havet*, Østersøen, som drengen først så i Travemünde, som denne by var for fyrre år siden, med sit gamle biedermeieragtige kurhus, schweizerhusene og musikpavillonen, hvor den langhåret-zigøjneragtige lille kapelmester Hess koncerterede med sit ensemble, og på hvis trappetrin jeg sad i buksbommens sommerlige duft – musik, den første orkestermusik, som jeg, hvordan det nu end var, umætteligt sugede ind i mit sind. Dette sted, i Travemünde, det ferieparadis, hvor jeg har tilbragt de utvivlsomt lykkeligste dage i mit liv, dage og uger, hvis dybe tilfredsstillelse og mangel på ethvert ønske ikke kan overgås og bringes i glemsel af noget som helst senere i mit liv, skønt jeg i dag ikke kan kalde mig fattig – på dette sted indgik havet og musikken for stedse en ideel, en emotionel forbindelse i mit hjerte, og der er blevet noget ud af denne forbindelse af emotion og idé – nemlig fortælling, episk prosa: – Det episke har for mig altid været et begreb, der var snævert forbundet med havets og musikkens, på en vis måde var sammensat af disse, og ligesom C. F. Meyer kunne sige om sin digtning, at alpegløden, det store, stille lysskær, var overalt i den, så ville jeg mene, at havet, dets rytme, dets musikalske transcendens, på en eller anden måde er til stede overalt i mine bøger, også hvor der ikke udtrykkeligt tales om det, hvilket ofte er tilfældet. Ja, jeg vil håbe, at jeg har vist det nogen taknemmelighed, min barndoms hav, bugten ved Lybæk. I sidste instans var det dette havs palet, jeg benyttede, og hvis man fandt mine farver matte, uden glød, sparsomme, nuvel, så er måske visse kig mellem sølvgrå bøgestammer ud i en pastelbleghed af hav og himmel skyld deri, de udsyn, mit øje fandt, da jeg var barn og lykkelig. (33-34)

Citat 2: Thomas Mann: *Lybæk som åndelig livsform* (1926)

Hans Castorp stammer jo fra havet og oplever sin roman i højbjergene – altså i former, til hvilke der på forhånd er givet en vis forholdsløshed hos det undrende menneskebarn trods al den sjælerystelse og ærefrygt, de fremkalder, en forholdsløshed, der nok forpligter til oplevelsens *dybde*, men ikke til *intimitet*, thi fortrolighed er her på frygtelig vis udelukket. Havet er ikke noget landskab, det er oplevelsen af evigheden, intetheden og døden, en metafysisk drøm, og det forholder sig på meget lignende måde med den evige

¹ TM: *Lybæk som åndelig livsform*, i: *Mellem Kultur og Politik. Taler og Essays 1926-1953*, udvalg og indledning ved Niels Barfoed, på dansk ved Mogens Boisen, Gyldendal, 1965.

snes luftfortyndede regioner. Hav og højbjerge er ikke landlige, de er elementære i betydningen ekstrem og uhyggelig, overmenneskelig storslåethed, og det ser næsten ud, som om den fredelige, bymæssige, urbane, borgerlige kunstner, når det gælder naturen, er tilbøjelig til at springe over det landligt-landskabelige og direkte at søge det elementære, fordi hans forhold til naturen over for dette med fuld menneskelig ret kan bekende og åbenbare sig som det, det er: som frygt, som fremmedhed, som utilgængeligt og vildt eventyr. (39-40)

Citat 3: Thomas Mann: *Sød søvn* (1909)²

Havet! Uendeligheden! Min kærlighed til havet, dette uhyre element, som jeg altid har foretrukket for bjergenes krævende masser, er lige så gammel som min kærlighed til søvnen, og jeg ved godt, hvori begge disse sympatier har deres fælles rod. Jeg har meget indisk i mig, en meget svært tungtvejende og bestandig higen efter denne fuldkommenhedens form og uform, som kaldes "Nirvarna" eller intetheden, og selv om jeg er kunstner, higer jeg efter en meget ukunstnerisk tilbøjelighed for det evige, som ytrer sig ved en modvilje mod inddeling og målestok. Hvad der taler derimod, tror jeg, er korrektur og disciplin, for at kunne finde det rigtigste ord, moral ... hvad er moral? Hvad er kunstnerens moral?

Citat 4: Thomas Mann: *Buddenbrooks* (1901)³

"Brede bølger," sagde Thomas Buddenbrook. "Hvor de kommer rullende og brydes, kommer rullende og brydes, den ene efter den anden, endeløst, formålsløst, tomt og vildt. Og dog virker det beroligende og trøsterigt, som det enkle og nødvendige. Mere og mere har jeg lært at elske havet ... måske foretrak jeg kun bjergene engang, fordi de lå længere borte. Nu kunne jeg ikke længere tænke mig at tage derhen. Jeg tror, at jeg ville blive ængstelig og skamfuld. Bjergene er for vilkårlige, for uregelmæssige, for mangfoldige ... bestemt, jeg ville føle mig alt for underlegen. Hvad er det mon for mennesker, der foretrækker havets monotoni? Det aner mig, at det er dem, der har set for længe og for dybt ind i de indre tings forviklinger til ikke i det mindste at måtte forlange ét af de ydre: enkelhed ... Det er det mindste af det, at man klatrer tappert rundt i bjergene, mens man hviler stille i sandet ved havet. Men jeg kender det blik, man hylder det ene med, og det, man hylder det andet med. Sikre, trodsige, lykkelige øjne, som er fulde af foretagsomhed,

² TM: *Sød søvn*, på dansk ved Henrik Fibiger-Henriksen, upubliceret oversættelse til intern brug.

³ TM: *Buddenbrooks. En families forfald*, på dansk ved Niels Brunse, Gyldendal, 2002.

fasthed og livsmod, strejfer fra tinde til tinde; men over det udstrakte hav, der ruller sine bølger frem med denne mystiske og lammende fatalisme, drømmer et sløret, håbløst og vidende blik, som engang et sted har skuget dybt i det sorgfulde kaos ... Sundhed og sygdom, det er forskellen. Man klatrer kækt op i den vidunderlige mangfoldighed af takkede, knejsende, kløftede fænomener for at prøve sin livskraft, som stadig er ubrugt. Men man hviler ved den vidtstrakte enkelhed i de ydre ting, træt som man er af de indres virvar." (528-529)

Citat 5: Thomas Mann: *Buddenbrooks* (1901)

De [Tony Buddenbrook og Morten Schwarzkopf] gik med de langstrakte bølgers rytmiske brusen ved siden af sig, med den friske saltvind i ansigtet, vinden, der frit og uhindret kommer farende, lægger sig om ørerne og fremkalder en behagelig svimmelhed, en dæmpet bedøvelse ... De gik i denne vide, stille susende fred ved havet, der løfter hver eneste lille lyd, fjern eller nær, op til hemmelighedsfuld betydning ... (106)

Citat 6: Thomas Mann: *Buddenbrooks* (1901)

"Vi vil friheden!" sagde Morten.

"Friheden?" spurgte hun.

"Ja, friheden, ikke sandt, friheden ...!" gentog han, idet han gjorde en vag, lidt kejtet, men begejstret armbevægelse udad og nedad, ud over havet, og ikke til den side, hvor den mecklenburgske kyst afgrænsede bugten, men derud, hvor havet var åbent, hvor det i stadig smallere grønne, blå, gule og grå striber strakte sig let kruset, storslået og uoverskueligt ud mod den udviskede horisont ...

Tony fulgte med øjnene hans hånds retning; og mens begges hænder, som lå ved siden af hinanden på den ru træbænk, ikke manglede meget i at forenes, så de sammen ud mod de samme vidder. De tav længe, mens havet sendte sin rolige, tunge brusen op til dem ... og Tony mente pludselig at være enig med Morten i en stor, ubestemt, anelsesvis og længselsfuld forståelse af, hvad "frihed" betød. (110)

Citat 7: Thomas Mann: *Buddenbrooks* (1901)

"Det er mærkeligt, at man ikke kan kede sig ved havet, Morten. Prøv engang at ligge tre-fire timer på ryggen et andet sted, uden at lave noget, uden at følge en eneste tanke ..."

"Ja, ja ... For øvrigt må jeg tilstå, at jeg somme tider har kedet mig før, frøken Tony; men det er nogle uger siden ..."

Efteråret kom, den første stærke blæst havde indfundet sig. Grå, tynde og forrevne skyer flagrede hurtigt over himlen. Det mørke, oprodede hav var dækket med skum vidt og bredt. Store, stærke bølger rullede frem med ubønhørlig og frygtindgydende ro, bøjede sig majestætisk, idet de dannede en mørkegrøn, metalblank runding, og styrtede buldrende ind over sandet.

Sæsonen var helt forbi. Den del af stranden, som mængden af badegæster ellers befolkede, og hvor pavillonerne nu allerede til dels var taget ned, lå næsten uddød hen med nogle få strandkurve. Men Tony og Morten havde en eftermiddag lejret sig et afsides sted: der, hvor de gule lervægge begyndte, og hvor bølgerne slyngede deres skumsprøjt højt i vejret over "Mågestenen". Morten havde bygget et solidt tilklappet sandbjerg til hende: det lænede hun ryggen op ad, med fødderne i sko med bindebånd og hvide strømper lagt over kors og med sin bløde, grå efterårsjakke på; Morten lå på siden, vendt mod hende, med hagen støttet i hånden. En måge skød nu og da ud over havet og lod sit rovfugleskrig høre. De så de grønne, tanggennemvoksede vægge i bølgerne, der truende nærmede sig og brast over den stenblok, der stillede sig i vejen ... i denne evige, sanseløse dundren, der bedøver, gør stum og dræber følelsen af tid. (110-111)

Citat 8: Thomas Mann: *Buddenbrooks* (1901)

Sommerferie ved havet! Var der mon vidt og bredt nogen der forstod, hvilken lykke det betød? Efter utallige skoledages trægtflydende og beklemmende trummerum fulgte i hele fire uger en fredelig og ubekymret afsondrethed, fyldt af tanglugt og brus fra den blide brænding ... Fire uger, en tid, der ved sin begyndelse ikke var til at overskue eller måle, hvis ende det var umuligt at tro på og en skammelig råhed at tale om. Aldrig forstod den lille Johann, hvordan den ene eller den anden lærer kunne få sig selv til ved undervisningens afslutning at mæle sådanne vendinger som: "Her skal vi fortsætte efter ferien og gå over til det og det ..." Efter ferien! Han lod endda til at glæde sig til det, denne ubegribelige mand i den blanke kamgarnsfrakke! Efter ferien! Var det overhovedet en tanke? Så vidunderligt langt borte i den grå fjernhed var alt det, der lå hinsides disse fire uger! (496)

Citat 9: Thomas Mann: *Buddenbrooks* (1901)

Der lå det, havet, i fred og morgenlys, i flaskegrønne og blå, glatte og krusede striber, og en damper kom stævrende fra København mellem de rødmalede tønder, der angav kursen for den, uden at man behøvede at vide om den hed "Najaden" eller "Friederike

Oeverdiecek". Og Hanno Buddenbrook indsugede igen, dybt og med stille salighed, det krydrede åndedrag, som havet sendte ham, og hilste det ømt med øjnene, med en stum, taknemlig og kærlig hilsen. (497)

Citat 10: Thomas Mann: *Buddenbrooks* (1901)

Formiddagen ved stranden, mens kurkapellet afviklede sit morgenprogram deroppe, denne ligger og hviler ved læstolens fod, denne ømme og drømmende leg med det bløde sand, der ikke snavsede til, denne uanstrengte, smertefri strejfen med selvforglemmende øjne over den grønne og blå uendelighed, hvorfra der, frit og uhindret, med en blid susen kom et stærkt, frisk, vildt og vidunderligt duftende pust, der indhyllede ørerne og fremkaldte en behagelig svimmelhed, en dæmpet bedøvelse, hvori bevidstheden om tid og rum og al begrænsning gik stille og saligt under ... (498)

Citat 11: Thomas Mann: *Buddenbrooks* (1901)

... Og dog var det altid det klogeste at vende tilbage til havet og sidde i skumringen, med ansigtet vendt mod den åbne horisont, på det yderste af bolværket, at vinke med sit lommetørklæde til de store skibe, der gled forbi, og at lytte til hvordan de små bølger stilfærdigt snakkende klaskede mod stenblokkene og hele det vide rum var fyldt af denne sagte og storslåede susen, der hviskede venligt til den lille Johann og overtalte ham til at lukke sine øjne i uhyre tilfredshed. (499)

Citat 12: Thomas Mann: *Buddenbrooks* (1901)

Store, kraftige bølger rullede frem med ubønhørlig og frygtindgydende ro, bøjede sig majestætisk, idet de dannede en mørkegrøn, metalblank runding, og styrtede larmende, buldrende, sydende, tordnende ind over sandet ... Der var andre dage, hvor vestenvinden drev havet tilbage, så den sirligt rillede bund lå frit et godt stykke ud, og nøgne sandbanker kunne ses overalt, mens regnen strømmede ned, himmel, jord og vand flød ud i hinanden og vindstødene jog gennem regnen og kastede den mod ruderne, så det ikke var dråber, men hele bække, der løb ned over dem og gjorde dem uigennemsigtige. (500)

Citat 13: Thomas Mann: *Buddenbrooks* (1901)

Hans [Hannos] ansigt og hænder var brunet af havluften; men hvis dette badeophold havde haft til formål at gøre ham hårdere, mere energisk, frisk og modstandsdygtig, så var det slået ynkeligt fejl; denne håbløse sandhed var han helt opfyldt af. Hans hjerte var

gennem disse fire uger fulde af havandagt og indhegnet fred kun blevet endnu blødere, endnu meget mere forvænt, fordrømt og følsomt, endnu mindre i stand til at holde sig tappert ved udsigten til hr. Tietges reguladetri og ikke helt give op ved tanken om at skulle lære årstal og grammatikregler udenad, at kaste bøgerne fra sig i fortvivlet letsindighed og sove dybt for at slippe for det hele, at være bange om morgenen og bange for skoletimerne, katastroferne, de fjendtlige Hagenströms og de krav, hans far stillede til ham. (501)

Citat 14: Thomas Mann: *Buddenbrooks* (1901)

Og langsomt, langsomt, med hemmelige tårer, lærte den lille Johann igen at undvære havet, at ængstes og kede sig uhyrligt, altid at være forberedt på Hagenströms og at trøste sig med Kai, hr. Pfühl og musikken. (502)

Citat 15: Thomas Mann: *Buddenbrooks* (1901)

”Vi er blevet temmelig brune,” sagde han [doktor Langhals], idet han omfavnede Hanno, som stod foran ham, grupperede sin lille, sortbehårede hånd på hans skulder og kiggede op på senatorinden og frøken Jungmann, ”men vi sætter stadig et alt for bedrøvet ansigt op.”

”Han har hjemve efter havet,” bemærkede Gerda Buddenbrook. (503)

Citat 16: Thomas Mann: *Buddenbrooks* (1901)

Den mest beredvillige forståelse for sin sorg over havet, dette sår, der groede så langsomt sammen og ved berøring med den mindste hårdhed i hverdagen igen begyndte at svie og bløde, fandt Hanno hos tante Antonie, der med synlig fornøjelse hørte ham fortælle om livet i Travemünde og af et livligt hjerte gik ind på hans længselsfulde lovprisninger. (503)

Citat 17: Thomas Mann: *Tonio Kröger* (1903)⁴

Springvandet, det gamle valnøddetræ, hans violin og i det fjerne havet, Østersøen, hvis sommerlige drømme han i ferierne fik lov at lytte til, det var de ting, han elskede, som han ligesom omgav sig med, og det var mellem dem, at hans indre liv udspillede sig, ting, hvis

⁴ TM: *Tonio Kröger*, i: *Tidlige fortællinger 1893-1912*, på dansk ved Judyta Preis og Jørgen Herman Monrad, Gyldendal, 2012.

navne lyder virkningsfuldt i vers, og hvis navne da også virkelig optrådte igen og igen i de vers, som Tonio Kröger af og til skrev. (181)

Citat 18: Thomas Mann: *Tonio Kröger* (1903)

”Og så havet, – deroppe har de Østersøen! ... Kort sagt, jeg rejser derop, Lisaveta. Jeg vil gense Østersøen, jeg vil igen høre disse fornavne, læse bøgerne på selve stedet; og jeg vil stå på Kronborgs vold, hvor ’ånden’ kom til Hamlet og lovede det stakkels, ædle unge menneske trængsel og død ...” (206)

Citat 19: Thomas Mann: *Tonio Kröger* (1903)

Natten faldt på, og med et glitrende sølvskær steg månen op, da Tonio Krögers skib stak ud på åbent hav. Han stod ved bovsprydet, beskyttet af sin frakke mod blæsten, der blev stadig stærkere, og så ned på de glatte, kraftfulde bølgekroppes mørke vandringer og bevægelser, hvordan de svang sig om hinanden, tørnede klaskende sammen, skød fra hinanden i uventede retninger og pludselig lyste skummende op ... (215)

Citat 20: Thomas Mann: *Tonio Kröger* (1903)

Og nu, hvor havet åbnede sig, så han langt borte den strand, hvor han som dreng havde fået lov til at lytte til havets sommerlige drømme, så fyrtårnets glød og lysene fra kurhotellet, hvor han havde boet med sine forældre ... Østersøen! Han lænede hovedet mod den stærke, salte vind, der blæste frit og uden hindring svøbte sig om hans ører og fremkaldte en let svimmelhed, en mild bedøvelse, hvori erindringen om alt det onde, om smerte og vildfarelse, vilje og anstrengelse langsomt og saligt gik under. Og midt i al denne susen, plasken, skummen og sukken omkring ham syntes han, at han kunne høre det gamle valnøddetræs susen og knirken, en gitterlåge, der peb ... Mørket blev tættere og tættere. (216)

Citat 21: Thomas Mann: *Tonio Kröger* (1903)

Skyer jog forbi månen. Havet dansede. Bølgerne rullede ikke runde og regelmæssige frem i ordnede geledder, men så langt man kunne se, i det blege og flakkende lys, var havet sønderrevet, pisket, oprørt, og sprang op som spidse, flammeagtigt slikkende kæmpetunger, mellem skumfyldte slugter rejste takkede og usandsynlige formationer sig og slyngede i afsindig leg, som med uhyre armes kraft, skumsprøjt højt op i luften. Skibet kom kun med besvær fremad; stampende, slingrende og gispende arbejdede det sig

gennem tumulten, og af og til hørte man isbjørnen og tigreren, der led under søgangen, brøle i dets indre. En mand i voksdugsfrakke med hættten over hovedet og en lygte bundet om livet gik skrævende og møjsommeligt balancerende frem og tilbage på dækket. Men bagude stod den unge mand fra Hamburg bøjet over rælingen og havde det ganske elendigt. "Gud," sagde han med hul og vaklende stemme, da han fik øje på Tonio Kröger, "nu ser vi elementernes oprør, hr.!" Men så blev han afbrudt og vendte sig hurtigt bort.

Tonio Kröger holdt fast i et eller andet stramt tov og så ud i alt det tøjlesløse overmod. En jublen svang sig op i ham, og det føltes, som om den var vældig nok til at overdøve storm og bølgebrus. En sang til havet, inspireret af kærlighed, brød ud i ham. Du min ungdoms vilde ven, så er vi endnu en gang forenede ... Men så var digtet forbi. Det blev ikke færdigt, ikke afrundet i formen og ikke roligt smedet til en helhed. Hans hjerte levede ...

Længe stod han sådan; så lagde han sig på en bænk ved det lille dækshus og så op mod himlen, hvor stjernerne flakkede. Han sov endda lidt. Og når det kolde skum sprøjtede ham i ansigtet, følte han det halvt sovende som et kærtegn. (217-218)

Citat 22: Thomas Mann: *Tonio Kröger* (1903)

Nogle gange var der stille og sommerligt dernede. Havet hvilede roligt og glat, med blå, flaskegrønne og rødliges striber, hvor sølvglitrende lysreflekser dansede, tangen tørrede ind i solen, og vandmændene lå og fordampede. Der lugtede lidt råddent og også lidt af tjære fra den fiskerbåd, som Tonio Kröger sad lænet op ad i sandet – med blikket vendt mod den åbne horisont i stedet for mod den svenske kyst; men havets sagte åndedrag strøg rent og frisk hen over alt.

Og der kom grå, stormfulde dage. Bølgerne krummede nakkerne som tyre, der sænker hornene til stød, og jog rasende ind mod stranden, der blev oversvømmet langt op på land og dækket med glinsende, våd tang, muslinger og drivtømmer. Mellem de langstrakte bølgebakker strakte sig bleggrøntskummende dale under den overskyede himmel; men dér, hvor solen stod bag skyerne, lå der en hvidlig fløjls-glans på vandene.

Tonio Kröger stod indhyllet i blæst og brus, hensunket i den evige, buldrende, bedøvende støj, som han holdt så meget af. Vendte han sig om og gik, blev der pludselig helt roligt og varmt omkring ham. Men han vidste, at han havde havet i ryggen; det kaldte, lokkede og hilste. Og han smilede. (220-221)

Citat 23: Thomas Mann: *Tonio Kröger* (1903)

I flere dage havde det været mørkt og regnfuldt; nu spændte himlen sig som et stykke lyseblå silke stramt og skinnende ud over hav og land, og gennemskåret og omgivet af transparente røde og gyldne skyer løftede solens skive sig højtideligt op over det flimrende, krusede hav, der under den syntes at gyse og gløde ... Sådan begyndte dagen, og forvirret og lykkelig klædte Tonio Kröger sig i al hast på, spiste før alle andre morgenmad nede på verandaen, svømmede herefter fra det lille badehus et stykke ud i Sundet og gik til sidst en timelang spadseretur langs stranden. (221-222)

Citat 24: Thomas Mann: *Døden i Venedig* (1912)⁵

Det, han ledte efter, var det fremmedartede og ukendte, der ikke desto mindre var inden for rækkevidde, og han valgte af samme grund en ø i Adriaterhavet, ikke langt fra den istriske kyst, der i nogle år havde nydt et vist ry for sine smukt forrevne klippepartier ned mod det åbne hav og for sin lokalbefolkning, som gik klædt i farverige pjalter og talte et vildfremmed sprog. Men regnen og den tunge luft, den lille, afgrænsede verden af østrigske hotelgæster og savnet af det rolige, fortrolige forhold til havet, som kun en blid sandstrand kan give, ærgrede ham og gav ham en fornemmelse af ikke at være nået frem til sit bestemmelsessted; noget trak i ham, gjorde ham urolig, men hvor han ville hen, vidste han ikke, han studerede færgeforbindelser, så sig søgende omkring, og pludselig, på én gang forbløffende og selvfølgerigt, så han målet for sig. Hvis man ønskede at nå frem til det uforlignelige på en enkelt nat, det eventyrligt anderledes, hvor tog man så hen? Men det var da indlysende. Hvad skulle han her? Han havde taget fejl. Det var dér, han havde villet rejse hen. Han tøvede ikke med at opsigte sit utilfredsstillende ophold. Halvanden uge efter hans ankomst til øen bar en hurtig motorbåd i morgendisens ham og hans bagage over vandet tilbage til krigshavnen, og han gik kun i land for straks ad en landgangsbro at træde op på det fugtige dæk på et skib, der allerede lå med dampen oppe og kurs mod Venedig. (378)

Citat 25: Thomas Mann: *Døden i Venedig* (1912)

Aschenbach lagde sin hånd på panden og lukkede øjnene, der sved, fordi han havde sovet for lidt. Intet føltes helt almindeligt, det var, som om verden blev stadig mere fremmed og forvrænget som i en drøm, der måske ville holde op, hvis blot han skyggede lidt for sit

⁵ TM: *Døden i Venedig*, i: *Tidlige fortællinger 1893-1912*, på dansk ved Judyta Preis og Jørgen Herman Monrad, Gyldendal, 2012.

ansigt, inden han igen så sig omkring. Men netop i dette øjeblik følte det pludselig, som om alting svømmede, en irrationel forfærdelse fik ham til at åbne øjnene, og han opdagede, at skibets tunge og mørke krop nu langsomt var ved at gøre sig fri af den murede kaj. Tomme for tomme, mens maskinen arbejdede sig fremad og igen tilbage, blev striben af snavset, glitrende vand mellem kaj og skibsside bredere, og efter nogle vanskelige manøvrer vendte damperen sit bovspryd ud mod det åbne hav. Aschenbach gik over mod styrbordssiden, hvor den pukkelryggede havde slået en liggestol op til ham, og en steward i snavset jakke spurgte, hvad han ønskede.

Himlen var grå, vinden fugtig. Havnen og øerne blev liggende tilbage, og snart forsvandt alt land fra den disede synskreds. Sodfnug opsvulmede af fugt faldt ned på det spulede dæk, der ikke ville tørre. Efter en time spændte man et tag af sejldug ud, da det begyndte at regne.

Indhyllet i sin frakke, med en bog i skødet, hvilede den rejsende, og timerne gik, uden at han lagde mærke til det. Det var holdt op med at regne; man fjernede sejldugen. Horisonten var cirkelrund. Under himlens slørede kuppel strakte det øde havs kolossale skive sig. Men i det tomme, uopdelte rum har vores sind intet at måle tiden med, og vi blunder i det umådelige. Sære, skyggeagtige skikkelser, den aldrende spøgefugl, bukkeskægget fra skibets indre, vandrede med gådefulde gebærder og forvirrede drømmeord gennem den hvilendes bevidsthed, og han faldt i søvn.

Ved middagstid kaldte man ham ned til colazione i den korridoragtige spisesalon, som sovekahytternes døre vendte ud imod, og hvor kommiserne, heriblandt også den gamle, havde sviret siden klokken ti med den lystige kaptajn for enden af det lange bord, ved hvis anden ende han spiste. Måltidet var usselt, og han afsluttede det i al hast. Han længtes efter det fri, efter at se himlen: Gid det ville klare op over Venedig.

Han havde slet ikke forestillet sig, at det ikke ville ske, for byen havde altid modtaget ham i al sin glans. Men himlen og havet var fortsat blygrå og triste, af og til faldt en diset regn, og han affandt sig med, at han ad vandvejen ville nå frem til et helt andet Venedig end det, han så ofte havde mødt, når han var ankommet fra land. Han stod ved fokkemasten med blikket rettet ud mod det fjerne og ventede på at få land i sigte. Han mindedes den tungsindigt-entusiastiske digter, der engang havde set sine drømmes kupler og klokketårne stige frem fra disse bølger, han gentog i det stille lidt af den sagtmødige sang, der dengang var blevet skabt af ærefrygt, lykke og sorg, og let bevæget af en allerede forment følelse spurgte han sit alvorlige og trætte hjerte, om ikke en ny

begejstring og forvirring, et sent følelsens eventyr endnu kunne tilstås den rejsende lediggænger.

Så viste den flade kyst sig til højre, fiskerbåde bragte liv på havet, Lidoen kom til syne til venstre, dampskibet sagtnede farten og gled gennem det smalle indløb ind i lagunen, der er opkaldt efter øen, og lå så stille over for de fattigt udseende, farverige huse for at afvente sanitetstjenestens båd. (380-381)

Citat 26: Thomas Mann: *Døden i Venedig* (1912)

Strandbilledet, dette syn af sorgløs, sanselig, nydende kultur ved elementets rand, morede og adspredte ham som aldrig før. Det flade, grå hav vrimlede allerede med soppende børn, svømmere, farverige skikkelser, der lå på sandbankerne med armene foldet under hovedet. Andre roede i små, blå og røde både uden køl og kæntrede leende. Foran den lange række af capanner, på hvis platforme man sad som på små verandaer, var der legende bevægelse og henslængt, dvask ro, besøg og sludren, omhyggelig morgenelegance og kækt-komfortabel nøgenhed, der nød den frie atmosfære. I forgrunden, på det fugtige og faste sand, slentrede enkelte omkring i hvide badekåber og i spraglede, vide bluser. Et sindrigt sandslot, som nogle børn havde bygget til højre, var pyntet med små, farverige flag fra alverdens lande. Muslinge-, kage- og frugtsælgere bredte knælende deres varer ud. Til venstre, foran en af de hytter, der stod på tværs mellem de andre og havet og afgrænsede stranden på denne side, camperede en russisk familie: mænd med skæg og store tænder, dovne og dvaske kvinder, en baltisk frøken, der sad ved et staffeli og under fortvivlede udråb maledede havet, to godmodigt-grimme børn, en gammel tjenestepige med tørklæde om hovedet og blidt underdanige slavemanerer. Taknemmeligt nydende levede de dér, råbte utrætteligt navnene på de ulydigt tumlende børn, spøjte længe ved hjælp af nogle få italienske gloser med den sjove, gamle mand, som de købte sukkerstads af, kyssede hinanden på kinderne og tænkte ikke på, om nogen iagttog deres menneskelige fællesskab.

Jeg vil blive her, tænkte Aschenbach. Hvor skulle der være bedre? Og med hænderne foldet i skødet lod han sine øjne fortabe sig i havets vidder, lod sit blik svæve væk, svømme ud, brydes i det øde rums monotone dis. Han elskede havet af dybe grunde: Som hårdtarbejdende kunstner længtes han efter ro, efter at undslippe fænomenernes krævende mangfoldighed og efter at skjule sig ved det enkles, det umådeliges bryst; han nærrede en forbudt længsel, der stred mod hans opgave, og som netop derfor var så forførerisk, efter det usammensatte, det vældige, det evige, efter intetheden. Den, der

stræber efter det fortræffelige, længes efter at hvile ved det fuldkomne; og er intetheden ikke en form for fuldkommenhed? Men netop, som han drømte sig så dybt ind i det tomme, blev strandbreddens horisontale linje pludselig brudt af en menneskelig skikkelse, og da han trak sit blik tilbage fra det ubegrænsede og fokuserede, så han, at det var den smukke dreng, der fra venstre gik forbi ham i sandet. (391-392)

Citat 27: Thomas Mann: *Døden i Venedig* (1912)

Tadzio badede. Aschenbach, der havde tabt ham af syne, opdagede hans hoved og hans arm, som han brugte til at ro med, langt ude i havet; for selv helt derude kunne der godt være lavvandet. Men man var åbenbart bekymret for ham, for nu råbte kvindestemmer på ham fra strandhytterne, udstødte igen dette navn, der genlød over stranden som et løsen, med dets bløde konsonanter, med dets langtrukne u-lyd til sidst, der havde noget på én gang sødt og vildt over sig: "Tadziu, Tadziu!" Han vendte tilbage, og mens han med foroverbøjet hoved løb gennem bølgerne, slog han det genstridige vand til skum med sine ben; og at se hvordan denne levende skikkelse, yndefuld og kysk, endnu ikke mandig, med dryppende lokker og smuk som en spæd gud steg op fra himlens og havets dyb, steg op fra elementet og undslap det: at se dette fyldte sindet med mytiske forestillinger, det var som urgamle digterord om formens udspring og gudernes fødsel. Aschenbach lyttede med lukkede øjne til den sang, der brød frem i hans indre, og endnu en gang tænkte han, at der var godt her, og at det var her, han ville blive. (394)

Citat 28: Thomas Mann: *Døden i Venedig* (1912)

Himmel, jord og hav henlå stadig i en åndeagtig glasklar tåge; en svindende stjerne svømmede endnu i det væsensløse. Men så kom en brise, et bevinget bud fra utilgængelige boliger om, at Eos rejste sig fra sin ægtefælles side, og på de fjerneste himmelstrøg og vande viste sig den første, søde rødme, der indvarsler det sanseliges skabelse. Gudinden nærmede sig, ynglingeabortførersken, hun som røvede Kleitos og Kefalos, hun som trodsede de olympiske guders misundelse og nød den skønne Orions kærlighed. En regn af roser faldt nu derude ved verdens rand, en usigeligt yndefuld glimten og blomstren, barnlige skyer, glasklare og gennemlyste, svævede som tjenende amoriner i den rosenfarvede, blålige duft, purpur faldt på havet og blev båret frem på dets bølger, gyldne spyd skød fra dybet højt op i himlen, lysskæret blev til en ild, lydløst, med guddommelig kraft steg glød, brunst og flakkende flammer til vejrs, og med hastige hove red broderens hellige hestespand op over jordens kreds. Oplyst af gudens pragt sad den

ensomt-vågne, han lukkede øjnene og lod glorien kysse sine øjenlåg. Gamle følelser, hjertets tidlige, kostelige trængsler, der var døde i hans livs strenge tjeneste, og som nu forunderligt forvandlede vendte tilbage – han genkendte dem med et forvirret, forundret smil. Han grublede, han drømte, langsomt formede hans læber et navn, og stadig smilende, med opadvendt ansigt og hænderne foldet i skødet, faldt han endnu en gang i søvn på sin stol. (407-408)

Citat 29: Thomas Mann: *Døden i Venedig* (1912)

Han nikkede og gik ned til havet.

Der var trist og øde dernede. Hen over det vidtstrakte, flade vand, der skilte stranden fra den første lange sandbanke, løb små krusninger indefra og ud. Efterårsagtigt, spøgelsesagtigt forekom det førhen så farverige og livlige, men nu næsten forladte forlystelsesområde, hvis sand ikke mere blev holdt rent. Et fotografiapparat, tilsyneladende herreløst, stod på sit trebenede stativ på strandbredden, og et sort klæde, der var bredt ud over det, blafrede med små smæld i den koldere vind.

Tadzio og tre-fire legekammerater, der endnu ikke var rejst, løb omkring til højre for familiens strandhytte, og med et tæppe over knæene, og hvilende i en liggestol omtrent midt mellem havet og rækken af strandhytter, betragtede Aschenbach ham endnu en gang. Legen, som ingen overvågede, for kvinderne var vel optaget af forberedelser til rejsen, så ud til at være uden regler, og den blev hurtigt vild. Den firskårne med bæltedragten og det sorte, pomadiserede hår, ham, der blev kaldt "Jasiu", blev vred over at få kastet sand i øjnene, og han tvang Tadzio til en brydekamp, der straks endte med den skønnes, men svageres fald. Men som om den underlegnes underdanighed ved afskeden slog om i grusom brutalitet, og som om han ville hævne sig efter sit langvarige slaveri, slap den sejrende heller ikke nu den undertvungne fri, men pressede i stedet, med knæene mod hans ryg, i så lang tid hans ansigt ned i sandet, at Tadzio, der i forvejen var forpustet efter kampen, var ved at blive kvalt. Hans forsøg på at ryste byrden af sig var krampagtige, i flere sekunder holdt de helt op og gentog sig til sidst kun som en trækning. Den forfærdede Aschenbach skulle netop til at springe op og ile ham til undsætning, da den voldelige endelig slap sit offer. Tadzio, der var meget bleg, rettede sig halvt op og sad, hvilende på den ene arm, ubevægelig i flere minutter, med forpjusket hår og formørket blik. Så rejste han sig helt op og gik langsomt bort. Man kaldte på ham, til at begynde med muntert, så bønfoldende og bange; han hørte intet. Den sorthårede, der sikkert allerede havde fortrudt sin voldsomhed, indhentede ham og forsøgte at nå til forsoning. Med et

skuldertræk blev han afvist. Tazio skråede ned mod vandet. Han var barfodet og iført sin sribede bomuldsbluse med den røde sløjfe.

Med sænket hoved tøvede han ved bredden, mens han med en tåspids tegnede figurer i det våde sand, og gik så ud i det lave vand, der ikke engang på det dybeste sted nåede ham til knæene, skred gennem det, trængte uden besvær frem og nåede sandbanken. Der stod han et øjeblik med ansigtet vendt ud mod det fjerne, før han langsomt begyndte at skridte den lange, smalle synlige strimmel sand til venstre af. Skilt fra fastlandet af en bred stribe vand, skilt fra sine kammerater af sin stolte vrede, vandrede han, en fuldkommen isoleret og fri skikkelse med flagrende hår, derude i havet, i vinden, foran det diset-uendelige. Endnu en gang standsede han op og så udefter. Og med ét, som om han erindrede noget, som efter en pludselig indskydelse, forandrede han smukt sin grundpositur, drejede med den ene hånd på hoften sin overkrop og så sig hen over skulderen ind mod bredden. Der sad den seende, som han havde siddet, dengang dette tasmørkegrå blik første gang var blevet kastet tilbage fra tærsklen derude og havde mødt hans eget. Hovedet, der hvilede mod stoleryggen, havde langsomt fulgt den fremadskridendes bevægelser; et øjeblik løftede det sig som for at møde blikket, så sank det ned på brystet, og mens hans øjne stirrede nedefra og op, blev ansigtet slapt og sank ind i sig selv som under dyb søvn. Men det forekom ham, at den smukke, blege psykagog smilede til ham, vinkede til ham derudefra; som om han, nu hvor han løftede hånden fra hoften og pegede udefter, svævede foran ind i det forjættende-grænseløse. Og som så ofte gjorde han sig klar til at følge ham. (429-430)

Citat 30: Thomas Mann: *Trolldomsbjerget* (1924)⁶

Der findes på jorden en situation i livet, findes landskabelige omstændigheder (hvis man kan tale om "landskab" i det tilfælde, der foresvæver os), hvor en sådan forvirring og udviskning af de tid-rumlige afstande, der medfører at de bliver svimlende ens, på en måde finder sted af naturen og med rette, så at det i hvert fald i ferietiden kan anses for tilladeligt at dykke ned i deres trolldom. Vi tænker på spadsereturen langs strandbredden – en tilstand Hans Castorp aldrig mindedes uden med den største hengivenhed – ligesom vi jo ved, at han gerne og taknemmeligt lod livet i sneen minde sig om hjemlige klitlandskaber. Vi stoler på, at heller ikke læserens erfaring og erindring vil lade os i stikken, når vi henviser til denne underfulde fortabthed. Du går og går ... og sådan som

⁶ TM: *Trolldomsbjerget*, på dansk ved Ulrich Horst Petersen, Gyldendal, 1989.

du går, vil du aldrig vende hjem i rette tid, for du er gået tabt for tiden, og den er gået tabt for dig. Oh hav, vi sidder fjernt fra dig og fortæller, vi vender vore tanker, vor kærlighed mod dig, udtrykkeligt og som om vi højt anråbte dig, skal du være til stede i vor fortælling, som du i det stille var og er og vil være det ... Brusende øde, med det blege lysegrå ovenover, fuld af ram fugt, hvoraf en smag af salt bliver siddende på vore læber. Vi går, går på let fjedrende bund, der er bestrøet med tang og små muslinger, ørerne er indhyllet af blæsten, af denne store, vide og milde blæst, som fri og uhæmmet og uden svig jager gennem rummet og fremkalder en blid bedøvelse i vort hoved – vi vandrer, vandrer og ser skummets tunger slikke efter vore fødder, når søen drives fremad og igen bølger tilbage. Brændingen koger, klart og dumpt støder bølge mod bølge og bruser silkeagtig op på den flade strand – dér som her og ude på revlerne, og dette almindelige virvar af blidt brusende larm spærrer vort øre for enhver stemme i verden. Dyb opfyldelse, vidende glemsel ... Lad os dog lukke øjnene, betrygget af evighed! Nej se, dér i det skummende, grå-grønne fjerne, der i uhyre forkortelser taber sig mod horisonten, dér står et sejl. Dér? Hvad er det for et dér? Hvor langt borte? Hvor nær? Det ved du ikke. På svimlende måde unddrager det sig din dom. For at kunne sige, hvor langt dette skib er fra kysten, måtte du vide, hvor stort det er i sig selv, som legeme. Lille og nært eller stort og fjernt? I uvidenhed slukkes dit blik, for selv har du intet organ og ingen sans, der giver dig besked om rummet ... Vi går, går – hvor længe mon allerede? Hvor langt? Det må stå hen. Intet ændres ved vore skridt, dér er som her, før som nu og siden; i rummets umådelige monotoni drukner tiden, bevægelse fra punkt til punkt er ikke bevægelse mere, når alt er ét og det samme, og hvor bevægelse ikke mere er bevægelse, er der ingen tid.

Middelalderens lærde mente at vide, at tiden var en illusion, dens forløb i årsag og virkning blot resultatet af indretningen af vore sanser, og tingenes sande væsen et stående nu. Havde han spadseret ved havet, den doktor som først undfangede denne tanke – med evighedens svage bitterhed på sine læber? (671-673)